

НОВ НАУЧЕН ТРУД ПО НАСЛЕДСТВЕНО ПРАВО – С МЕЖДУНАРОДЕН ЕЛЕМЕНТ*

Симеон Тасев*

1. Монографичният труд на проф. д.ю.н. Екатерина Матеева е първото в нашата правна докторина систематично и цялостно теоретично изследване на въпроси, свързани с трансграничното наследяване на вещни права върху недвижими имоти в Република България. Трудът е посветен на проблеми с голямо научно и приложно значение. В него последователно са разгледани въпроси, свързани с условията и правните последици при изместването на българското приложимо право към наследяването на недвижими имоти у нас (чл. 89, ал. 2, КМЧП) от отечественото право на наследодателя, гражданин на чужда държава – в случаите на чл. 89, ал. 3–5, КМЧП.

Институтите на чуждото, в това число и на германското, наследствено право са изследвани с оглед на тяхната конкретна връзка с българския правопорядък. В труда е изтъкнато, че интензивното развитие на миграционните процеси създава условия за увеличаване на броя на трансграничните наследявания на недвижими имоти от чужди граждани на територията на Република България.

Правната уредба на тези отношения по българското право се съдържа основно в чл. 89, КМЧП, и други разпоредби на този кодекс.

Досега обаче в нашата доктрина няма цялостно сравнително правно изследване на чуждото и в частност на германското материално

---

* Матеева, Ек. Германското наследствено право като приложимо право към наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република България. Изд. „Фенея”, с. 738.

* Симеон Тасев, проф. д-р по Гражданско и семейно право

наследствено право в случаите, когато то би се явило приложимо, при наследяването на вещни права върху недвижими имоти у нас. Новост в труда е анализът на уредбата на институти, чужди на нашето право като:

а) т.нар. преходно и последващо наследяване; б) съвместни и взаимни завещания между съпрузи; в) негативно (отрицателно) завещание; г) ограничаване на запазената част на необходим наследник; д) възможността на необходим наследник да се отказва от правото си на запазена част от наследството още приживе на наследодателя; е) дарение с оглед на смърт; ж) други видове гражданскоправни сделки с оглед на смърт. Голямата значимост и актуалност на изследваната проблематика се разкриват и с оглед на регламент на Европейския парламент и Съвета относно компетентността на приложимото право за признаването и изпълнението на решения и автентични актове в областта на наследяването, както и за създаването и на Европейското удостоверение за наследство (Р-650 от 04/07/2012 г. в сила от 2015 г). В труда е подчертано, че обсъжданата проблематика е с изключителна важност.

Като печатно издание разработката е в обем на 734 страници, включително и списък на използваната литература. Направени са 1020 бележки под линия, а литературата обхваща 178 научни съчинения, от които 103 бр. на кирилица и 75 бр. на латиница.

В структурно отношение работата включва въведение, четири глави и заключение. В края е приложено и резюме на немски език. Във въведението на първо място се разкрива обективната потребност от изследването за нуждите на юриспруденцията и обогатяване на доктрината.

В него е разгледано многообразието на материалноправните уредби на наследяването в съвременния свят. Направен е и сравнителноправен анализ на националните уредби на държави от различни правни кръгове –

романски, германски, англо-американски, скандинавски, държави на Шериата, държави от Далечния Изток – Китай, Япония, Монголия и др., които уреждат наследяването.

В труда са изследвани въпроси относно: а) кръга на наследниците по закон, ред за призоваване към наследяване и размер на наследствените квоти; б) наследственоправното положение на преживелия съпруг, респ. на фактическия съпружески партньор на наследодателя; в) наследяване по право на заместване; г) наследственоправното положение на държавата (фиска); д) основанията за наследяване по волята на наследодателя; е) способност за завещание: възраст, с чието достигане се придобива завещателна дееспособност; ж) запазената част от наследството; з) системите за придобиване на наследство; и) правното положение и функциите на управителя на наследство, удовлетворяване на кредитори и заветници; й) удостоверение за наследници и неговата юридическа сила.

Преди всичко следва да се подчертае, че всестранното и задълбочено изследване на материалноправните уредби на наследяването в отделните държави се основава на доброто познаване и прецизен прочит на съответните уредби. В изложеното е направен подробен и задълбочен анализ на приложимото право в съответствие с изискванията на чл. 89, ал. 3–5, КМЧП. Поради спецификата и юридическата сложност на проблематиката предметът на изследване не е съсредоточен единствено в институтите на материалното наследствено право. Той по необходимост е обхванал и въпроси на международното частно право, материалното и институционното право на ЕС и Международния граждански процес. При този научен подход трудът като цяло се отличава с неговите научни обобщения и представлява значителен и оригинален принос в науката.

2. В Първа глава „Проблеми, предизвикали изследването” е изяснена практическата нужда от труда във връзка с проблемите, които възникват при трансграничното наследяване. В тази част на изложението е направен подробен анализ на уредбата, установена в чл.89, ал. 2–5, КМЧП.

Подчертано е, че в случаите на наследяване на вещни права върху недвижими имоти в Република България, от чужденец, германският правопорядък е приложим единствено, ако наследодателят – германски гражданин, е избрал във формата на разпореждане „По случай на смърт” да подчини наследяването на имуществото, в неговата цялост, на правото на държавата, чийто гражданин той е бил към момента на избора (чл. 89, ал. 3, КМЧП). По-нататък, във втория параграф, са разгледани подробно условията по чл. 89, ал. 3–4, КМЧП, за изместване по волята на наследодателя на обективно приложимото българско право от германското при наследяване на вещни права върху недвижим имот у нас.

От особено важно значение е изложението, в което за първи път в нашата частноправна доктрина се изяснява правната същност на избора при трансграничното наследяване. Обосновано е прието, че същият притежава съществените признаци на едно непритезателно, преобразуващо, субективно гражданско право. При надлежното му упражняване на страна, на наследодателя това въздейства върху правата на неговите наследници, като предизвиква подчиняването на тяхното наследственоправно положение на избора от него правопорядък, различен от обективно приложимото право. Правото на избор принадлежи единствено на наследодателя. Изяснено е, че изборът на приложимо право и неговата отмяна трябва да бъдат направени във формата на завещателно разпореждане (арг.,чл. 89, ал. 4, КМЧП). В тази част на изследването е разгледана и границата, до която може да се разпростре правото на избор съгласно чл. 89, ал. 5, КМЧП. Според този

текст чрез избора на приложимо право не трябва да се засяга запазената част на наследниците, определена от правото, приложимо съгласно ал. 1 и ал. 2.

Изтъкнато е още, че в разпоредбата на чл. 89, ал. 5, КМЧП, е закрепен принципът на „Ограничената автономия” на волята на наследодателя. Компетентният български правоприлагащ орган е овластен да откаже прилагането на разпоредба на германското право, ако последиците от нейното прилагане са явно несъвместими с българския обществен ред (арг., чл. 45, ал. 1, КМЧП). Подчертано е също, че българският правопорядък се изключва в отделни случаи, разгледани подробно в труда, което е и в съответствие в разпоредбата на чл. 9, ал. 1 от Хагската конвенция за приложимото право към наследяване на имущество на починали лица от 1989 г.

Накрая на Глава първа е посочена и практическата значимост на разглежданата проблематика и нуждата от едно по-подробно и цялостно теоретично изясняване на някои основни положения на германското материално наследствено право.

3. Втората глава на дисертационния труд – „Наследяване по закон според германското право” – обхваща въпроси, свързани с: а) общата характеристика на наследяването по закон; б) ред и квоти на наследниците по закон; в) наследственоправно положение на преживелия съпруг на наследодателя; г) наследственоправно положение на фактическия съпругески партньор на наследодателя; д) наследственоправно положение на държавата.

Изясняването на всички тези въпроси, без съмнение, има важно значение в отношенията между лицата при трансграничното наследяване. В тази част на първо място е подчертано, че за разлика от правната уредба у нас в ЗН по германското наследствено право броят на наследствените радове

не е „фиксиран” от законодателя, а зависи от степента на отдалеченост на живите предци, които е оставил наследодателят към момента на своята смърт (§ 1929, ал. 1, ГГК). Според възприетия от германското право „Парентален модел” роднините на наследодателя никога не формират самостоятелен наследствен ред, а попадат винаги в този наследствен ред, в който възходящият на наследодателя, е явяващ се родоначалник на съответния клон, към който те се числят. В работата подробно са разгледани отделните наследствени редове, а така също и правата на преживелия съпруг, който не попада в никой наследствен ред. Самостоятелно е разгледано наследственоправното положение на преживелия съпруг и на фактическия съпружески партньор на наследодателя.

Предмет на отделен анализ е особеното законно-имуществено право на преживелия съпруг, уредено в § 1929 и 1933 г. ГГК, върху движимите вещи от покъщнината. С особена важност е и изследването в частта му за наследствено правното положение на държавата (фиска), като особен субсидарен публичен наследник по закон, според германската правна система. Държавата е извън всички наследствени редове и се призовава само когато наследодателят не е оставил живи роднини, преживял съпруг или фактически съпружески партньор. Според разпоредбата на § 1936 г. ГГК, държавата получава наследството по пътя на наследственото правоприемство, а не като носител на публична власт върху вещите, останали без собственик. В този случай обосновано не се поддържа, че при наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република България е приложим режимът, установен в чл. 29, ЗС, чл. 3, ЗСПЗЗ и чл. 23, ЗГ. В този смисъл чуждата държава е изключена от кръга на правоприемниците у нас както при наследяване по закон, така и при наследяване по завещание (виж в този смисъл и ТР-65-89-ОСТК на ВС, с.

615). Когато, според приложимото към наследственото правоотношение германско право, няма изобщо наследници или всички наследници са се отказали от наследството или изгубили правото да го придобият, наследственото имущество на територията на нашата страна следва да се получи от българската държава, съответно общината, съгласно чл. 11, ЗН във вр. с чл. 92, КМЧП. Чуждата държава не може да придобие имущества, за които важат и ограниченията, установени и в чл. 46, ал. 1, КМЧП.

4. В Трета глава са разгледани въпроси, свързани с наследяване по волята на наследодателя според германското право. Тази част на труда е най-голяма по обем (с. 416 – с. 614) и се състои от седем параграфа.

На първо място е направена обща характеристика на Основание за наследяване по волята на наследодателя. Разгледани са последователно: а) завещанието и договор за наследство, който е непознат в нашата правна уредба; б) направено е разграничение от дарението с оглед на смърт и договора в полза на трето лице, с оглед на смърт. Изяснено е, че за наследство по германското право е двустаранна правна сделка с оглед на смърт, по силата на който, наследодателят по споразумение, с едно или повече други лица – негови котрагенти, назначава свой наследник (наследници), извършва завети и възлага тежести във връзка с преминаване на имуществото му за след смърт в полза на посочените от него лица (1941, ал. 1, ГГК). За разлика от завещанието същият не може да бъде отменен едностранно. Отмяната на разпорежданията, направени с този договор, е подчинена на специални изисквания, установени в 2290, ГГК. Договорът за наследство е ограничен и от договора за дарение с оглед на смърт, както и от договора в полза на трето лице, сключен по повод на смърт (с. 422 и сл. 430 и сл.). За пълнота в изложението е направена съпоставка и разграничение между „Приживна делба”, извършена с акт за дарение по чл. 77 и сл. ЗН по

нашето право, и договор за дарение с оглед на смърт по германското право. Специално място в глава трета е отделено на условията за действителност на завещанието и реда за неговото оспорване. Изследвани са въпроси относно: а) способността за завещание; б) формата за действителност на завещанието; в) саморъчното завещание; г) публичното нотариално завещание; д) завещание, извършено при особени обстоятелства; е) международно завещание; ж) прекратяването на брака, приживе на наследодателя, като специфично основание за недействителност на разпореждането с оглед на смърт по германското право (2077 ГГК); з) особените изисквания за действителност на съвместните и взаимни завещания.

Изложението е всестранно, пълно и задълбочено. Специално място в него е отделено на института на съвместните и взаимни завещания на съпрузите по германското право, недопустими по нашето право (арг. чл. 15 ЗН). Макар тези завещания да са в противоречие с българския обществен ред, те пораждат правни последици, стига да не лишават необходим наследник от запазената част от наследството (чл. 89, ал. 5, КМЧП във вр. с чл. 28–29, ЗН). В последния параграф на трета глава са разгледани и въпроси, във връзка с разширяване на завещателната свобода на наследодателя, чрез института на „последващото” наследяване (§ 2100 сл. ГГК). Уредбата допуска възможността наследодателят, с разпореждане с оглед на смърт, да назначи едно лице за свой „преходен”, временен наследник, като същевременно разпорежда, че наследството следва да премине към друг “последващ” наследник при смъртта на „предходния” наследник или след изтичане на определен срок. В изложението е направено сравнение с т.нар. фидейкомисарна субституция, която е недопустима по нашето право (чл. 21, ал. 2, ЗН). В него подробно са обсъдени редица въпроси, между които и въпросът за несъвместимостта на уредбата с

българския обществен ред. Основателно е прието, че когато се установи несъвместимостта на резултатите от прилагането на § 2100 сл., ГГК, с българския обществен ред, съдът трябва да предложи друга подходяща разпоредба от германското право (чл. 45, ал. 3, изр. първо, КМЧП). Но и в тези случаи е недопустимо да се засяга запазената част на наследниците съгласно чл. 89, ал. 5, КМЧП.

5. Четвърта глава „Удостоверение за наследници според германското право” (с. 615 – с. 653) обхваща: а) общата характеристика на Удостоверението за наследници и компетентният орган по издаването му; б) производството по издаването на Удостоверение за наследници; в) доказателства и доказателствени средства; г) процесуални действия на съда по проверка на условията за издаване на исканото Удостоверение за наследници; д) доказателствена сила и обществено доверие в Удостоверението за наследници; е) изземване и обезсилване на удостоверение за наследници с невярно съдържание; ж) удостоверение за наследници по вътрешното германско право и т.нар. „Европейско удостоверение за наследство”. За разлика от правната уредба у нас, според § 2353, ГГК, Удостоверението за наследници е официален, свидетелстващ документ, който се издава по реда на нарочно съдебно охранително производство от специализиран съдебен орган – съд по наследствени дела, който удостоверява съобвързваща (в материално) доказателствена сила спрямо всички в качеството „наследници” на посочените в документа лица, правата им върху имуществената маса, ограниченията в техните разпоредителни правомощия, ако има такива, както и назначаването на изпълнител на завещанието, ако има такъв.

В тази част на труда е разгледан и въпросът за признаване последиците на чуждестранни изпълнителни и охранителни актове. Според

чл. 124, КМЧП, гражданските последици на чуждестранни изпълнителни и охранителни актове се зачитат в Република България, ако актовете са издадени от орган, международнокомпетентен, според българското право, и не противоречат на българския обществен ред. В края на тази глава е разискван и въпросът за съотношението между правната сила на Удостоверението за наследници по вътрешното германско право и т.нар. „Европейско удостоверение за наследство”, Регламент на Европейския парламент на Съвета относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решение и автентични актове в областта на наследяването, както и за въвеждането на Европейско удостоверение за наследство (Р-650 от 04/07/2012 г. в сила от 2015 г.). На основата на обстоен анализ на правилата относно съдържанието и правното му действие се поддържа, че то няма да измести и замени Удостоверението за наследници по вътрешното право на държавите – страните членки на Европейския съюз, и действието му ще е юридически равностойно на тяхното.

6. В част първа от заключението са направени теоретични обобщения и са изложени основните научни изводи на изследването като цяло. Специално е подчертано значението на ненакърнимост на запазената част на необходимите наследници (чл. 89, КМЧП).

Част втора от заключението обобщава изводите от направения теоретичен анализ в светлината на основните положения, възприети в регламент (Р-650 от 04/07/2012 г. в сила от 2015 г.). Подчертано е, че компетентният български съд или друг правоприлагащ орган ще може и занапред да прилага особените повелителни норми на чл. 22, ал. 1, 2, КРБ; чл. 29, 29а, ЗС; чл. 3, 3а, 3б, ЗСПЗЗ; чл. 23, 24, ЗГ. По-нататък в изложението е изтъкнато, че доколкото общността на уредба на условията и реда на избора на приложимо към наследяването право по чл. 17 от Регламента

съвпада по същество с разрешенията на вътрешното МЧП (чл. 89, ал. 3–4, КМЧП), направените на тяхната основа констатации и изводи относно условията и формата на избора на приложимото право запазват по принцип своята актуалност и след влизане в сила на Регламента.

В заключението е посочено също, че принципната допустимост на възражението за обществен ред е призната от разпоредбата на чл. 27, т. 1 от Проекта за регламент, което правило трябва да се прилага стриктно (стеснително). Това означава, че прилагането на тази разпоредба, може да бъде отклонено по съображения за обществен ред само ако последиците от нейното прилагане биха влезли в противоречие с Хартата на основните права на ЕС и по-специално със забраната за дискриминация по чл. 21 от този акт. След влизането в сила на Регламента до прилагане на германското наследствено право по повод трансгранично наследяване на вещни права върху недвижими имоти у нас, може да се стигне при упражняване на общата компетентност по чл. 4 на Регламента, ако кумулативно са налице две положителни материалноправни условия и една отрицателна процесуална предпоставка, а именно: а) наследодателят да е имал обичайно местопребиваване в Република България; б) наследодателят да е бил германски гражданин и да е избрал на основание чл. 17 от Проекторегламента наследяването на имуществото му в неговата цялост да се урежда по отечественото му право, т.е. от германското право; в) при спазване на общата компетентност по чл. 4 да е бил сезиран български съд или друг правораздавателен (извънсъдебен) орган и да не се е стигало до прехвърляне на компетентността към германски съд или друг правораздавателен орган в Германия при условията на чл. 5 от Регламента.

В тази част от изложението е разгледано и „субсидираната” компетентност по регламент.

Накрая са изяснени и въпроси, свързани със: а) специалната компетентност на българския съд; б) допустимостта на вписването в българския имотен регистър на сключени, спрямо германското приложимо право, договори за наследство, брачни договори, които имат за предмет вещни права върху недвижими имоти в Република България. Направено е предложение за *de lege ferenda* включване на нотариалните завещания относно недвижими имоти в кръга на подлежащите на вписване актове. В тази насока се предлага и изменение на чл. 112, б."и" ЗС и чл. 4, б."и", съответно чл. 5, б."в" ПВ.

В заключение трудът е първото в българската правна наука цялостно теоретично изследване на въпроси, свързани с прилагането на чуждото (германско) обективно право към наследяването на вещни права върху недвижими имоти в Република България в случаите на чл. 89, ал. 3–5, КМЧП. Научният анализ и обобщените изводи обхващат не само институтите на приложимото чуждо (германско) наследствено право, а включват и международното частно право, в правото на ЕС и в областта на международния граждански процес. Интердисциплинарното изясняване на тези важни теоретични и научноприложими проблеми е научна новост в българската правна мисъл и обогатява нашата юридическа литература.